

Önálló gazdasági népiskolák

A gazdasági népoktatás e fontos iskolaféleségét kevesen ismerik. Úgy véljük, hasznos szolgálatot teszünk, ha ez iskolákat, valamint működésüket az alábbiakban ismertetjük.

1.) Az iskolák szervezete.

A 12—15 éves tanköteleseknek gazdasági oktatását az 1868. évi XXXVIII. tc. 50. és 55. §-ai alapján kiadott 66.569/1902. sz. utasítás két módozattal oldotta meg. Kisebb községekben és kevés tanulólétszám esetén: az elemi népiskolával kapcsolatosan szervezett és folyóiratunk mult számában ismertetett gazdasági irányú továbbképző népiskolákban, a nagyobb tanulólétszámú községekben pedig: a külön megszervezett, saját tantermével, nagyobb gyakorlóterülettel és felszerelésekkel, valamint főhivatású tanerőkkel ellátott gazdasági népiskolákban. Az 1921. évi XXX. tc.-ben e nagyobb iskolák: *Önálló gazdasági népiskola* elnevezéssel vannak megjelölve.

A kötelező gazdasági népoktatás gondolata a magyar nemzet 1000 éves fennállásának jubileuma alkalmával, az 1896. évben nyert csak megvalósítást. Az első gazdasági népiskolákat pedig 1898. évben szervezték meg. A legfiatalabb iskola 1931. évben létesült. 1914. évben 87 iskola volt az országban, Trianon után számuk 47-re esett. Jelenleg 52 ilyenmű iskola működik.

Az önálló gazdasági népiskolákba való járás kötelező mindazokra a 12. évet betöltött és elemi iskolát végzett tanulókra, akik valamely közép- vagy középfokú iskolában tanulmányaikat nem folytatják. Ha a községben iparostanonc iskola nincs, a tanoncok is kötelező tanítványai az önálló gazdasági népiskolának. Az 1935/36. tanévben azonban ez iskolákban csak 20—25 tanonc volt beírva.

A tanulók az iskolázás szigorítására vonatkozó törvény és végrehajtási utasítása alapján a téli félévben heti 10, a nyáriban pedig heti 5 órai oktatásban részesülnek. Ezenkívül kötelesek az iskolában rendezett háziipari, háztartási, kézimunka stb. tanfolyamokon is résztvenni, ezzel gyakorlati készségüket fejleszteni.

Tanterv szerint a téli félévben (nov.—márc.) hittan tanítására osztályonként heti 1, a közismereti tárgyakra heti 4, a gazdaságiakra pedig heti 5 órai tanítás fordítandó. A nyári félévben a heti óraszám osztályonként 5, amely teljes egészében a gazdasági tárgyak tanítására esik. A tanítás súlypontja tehát a mezőgazdasági tárgyak oktatására tejed, de a közismereti tárgyak is gazdasági vonatkozásban taníttatnak ez iskolákban.

Gazdasági tárgyak: általános és részletes növénytermesztés, a kertészet minden ága, általános és részletes állattenyésztés, gazdaságberendezés, építészet, számvitel, háziipar; leányoknak ezeken kívül háztartástan és női kézimunkázás. A közismereti tárgyak súlypontja az egészségtan, számtan és az állampolgári ismeretek tanítására esik.

Az oktatást főhivatású tanerők végzik, akik a tanítói oklevél meg-

szerzése után a gazdasági szaktanító-(nő) képző intézetet vagy valamelyik gazdasági akadémiát végezték el. A tanerők valamennyien államiak. A hitoktatást az illető hitfelekezetek lelkészei, egyes helyeken pedig külön hitoktatók teljesítik.

Az önálló gazdasági népiskolák kimondottan a magyar viszonyokból és kívánalmakból létrejött oktatási intézmények. Ilyenmű iskola más államokban nincs. A bolgárok, németek és az angolok ez iskolákat tanulmányozva, a saját különleges viszonyaikhoz szabott szervezettel létesítettek ugyan a tanköteleskorúak számára gazdasági iskolákat, de az elsőbbséget és a célszerűséget a mi iskoláinktól el nem vitathatják. Ez iskolaféleségnek báró Wlassics Gyula kultuszminiszter és kiváló munkatársa, Halász Ferenc miniszteri tanácsos voltak a megteremtői. Legszebb fejlődést gróf Klebelsberg Kunó minisztersége alatt érték el.

Az önálló gazdasági népiskolák szervezetére és jellemzésére az alábbi adatok szolgálnak: Az iskola a tankötelezettségen alapul, ami tanítványainak állandó nagy számát biztosítja. Teljesen ingyenes, a tanulók beíratási vagy tandíjat nem fizetnek, így taníttatásuk a szülőknek költséggel nem jár. Az iskolafenntartó számára sem jelent a nagyszámú tanköteles gazdasági iskoláztatása érezhető kiadást, mert a beállított gyakorlóterület jövedelme minden dologi kiadást fedez. A tanulók iskolabárájuk mellett meghagyatnak a szülői környezetükben. Az iskola tehát nem nevel álláskeresőket, mert a végzett tanulók otthon, földmivelői és háztartási foglalkozásokban maradnak. Kedvezően oldja meg a fiúk gyakorlati oktatását és munkára való nevelését, mert mezőgazdálkodása, kertészete, állattenyésztése, háziipari tanfolyamai stb. a földmivelők jövő élethivatásának előkészítésére vannak alapozva és berendezve. A leánytanulók szempontjából ez még inkább kiemelkedik, tudva azt, hogy a földmivelő- és kisközle leányoknak alig van olyan iskolájuk, ahol a kertészet és baromfitenyésztés, háztartás és női kézimunkázás, stb. tudni-valóit, mint jövő életfoglalkozásuk teendőit kellő gyakorlatiassággal elsajátíthatassák.

Az önálló gazdasági népiskolák 3 évfolyamosak és osztottak. Rend szerint tehát 3 fiú és ugyanennyi leányosztállyal rendelkeznek. Tanítás az iskolákban minden hétköznapon folyik. A nagyobb tanulólétszámú iskolák párhuzamosított osztályokkal működnek. Több iskolában 15—16 osztály, sőt 19—20 osztály, ezen felül 3—4 tanfolyami csoport van. Egy-egy osztályban legalább 20, legfeljebb azonban 50 feljáró tanuló lehet. Egész tanéven át egy tanuló átlag 80 félnapon 280—300 órai oktatásban részesül.

Az önálló gazdasági népiskolákat előzetes tárgyalás alapján a politikai községek szervezik meg és állítják fel. A szükséges tanügyi- és gazdasági épületeket, az élő- és holtleltári felszereléseket, valamint az előírt gyakorlóterületet az illető községek adják, de ehhez rendesen állami segítyt kapnak. Egy-egy önálló gazdasági népiskola építése, felszerelése és gyakorlóterülettel való ellátása 80—100.000 P. értéket jelent és igényel a gazdasági népoktatás számára. A gyakorlóterületek tiszta jövedelméből 20 % a kezelést végző tanerők illetménye, 80 %-a pedig az iskolafenntartó községké, amit a dologi kiadások fedezetére és további

beruházásokra fordítanak. Vannak jól felszerelt régebbi iskolák, amelyek minden dologi és fenntartási kiadásukat a gyakorlóterület jövedelméből látják el és a községektől hozzájárulást nem igényelnek. Néhány iskola jövedelmi feleslegét már az iskolafenntartónak fizeti be.

Az 52 önálló gazdasági népiskola közül 21 állami, 31 pedig községi jellegű. Az államiak a tanügyi kiadások (fűtés, takarítás stb.) költségeire kisebb-nagyobb államsegélyt kaphatnak, amíg a községi jellegű iskolák ebbeli szükségletüket a gyakorlóterület jövedelméből, egyesek pedig részben még a község hozzájárulásából fedezik. 1936 évben 11 iskola sem községi, sem pedig állami hozzájárulást nem kapott, 26 iskola államsegélyt, 28 községi hozzájárulást, 13 pedig mindkettőt élvezte, legkevesebb 90 P. évi összegben.

Az iskolák az 1935. VI. tc. rendelkezései alapján a kir. tanfelügyelőség hatáskörében vannak. A közismereti tárgyak és a nevelési eredmények ellenőrzését kir. tanfelügyelő közvetlen iskolalátogatásokkal végzi, az agrárpedagógiai nevelést, a gazdasági tárgyak tanítását és a gyakorlóterület kezelését eddig a gazdasági népiskolák országos szakfelügyelője, a folyó tanévtől kezdve szaktanulmányi felügyelők teljesítik.

Habár a mostani közzgazdasági helyzetben új iskolák szervezése és a meglevők fejlesztése részben szünetel is, mert az állami költségvetésben ez iskolák hasznos beruházására évekig fedezet nem volt beállítva, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium új tanterv és számviteli utasítás küszöbön álló kiadásával fejleszti ez iskolák működési eredményeit.

A községek és városok állandóan kérik az önálló gazdasági népiskolák szervezését és felállítását. A lefolytatott előzetes tárgyalások alapján előkészítést is nyert több új iskola megszervezése, de a megoldáshoz az államháztartás és községek pénzügyi viszonyai jelenleg nem alkalmasak.

2.) Az iskolák tanerői.

Az 1936/37. tanévben az önálló gazdasági népiskolákban a hitoktatókon kívül 92 férfi és 103 nő, összesen 195 tanerő működött. Ezek közül 191-nek gazd. szaktanítói (női), többnek közülük polgári isk. tanári, néhánynak közzgazd. egyetemi képzettsége is van. A férfi tanerők 2/5-e okleveles gazda. A közismereti tárgyak és a méhészet tanítására 3 iskolában ideiglenesen 4 olyan tanerő is működik, akik az elemi népiskolai státusz tagjai. Az iskolákban tanítást végző 191 gazd. szaktanító (-nő) közül 1937. évi január hó 1-én 139 rendes, kinevezett, 14 helyettes és 38 óraadó tanerő volt. A létszám 72,7%-a tehát rendes, kinevezett, 27,3%-a pedig helyettes és óraadó. A tanerők vallás tekintetében 66%-ban katolikusok, 24%-uk református, 9%-uk evangélikus, 1%-uk pedig unitárius.

A tanerők munkabeosztása a tanításokon kívül a gyakorlóterületek kezelésére, tanfolyamok vezetésére, irodai és ügyeletes szolgálatra és a vagyonkezeléssel kapcsolatos teendők végzésére oszthatók. A tanítási elfoglaltság a nyári és téli félév szerint változik ugyan, de hetenkint 15-32 órát, a tanfolyami 4-18 órát, az irodai és gazdasági ügyeletesség heti 16-24-et, végül egyéb elfoglaltság 4-10 órát tesz ki. Igazgatók

átlag heti 60, szaktanítók (nők) pedig átlag heti 50 órában vannak elfoglalva.

Az iskolák közül 13 csak 2 tanerős, 11 iskola 3, 17 pedig 4 tanerős. 5 és 6 tanerős 4—4 iskolában, 7—8—9 tanerős pedig csak 1—1 iskolában működik.

A tanerők elfoglaltsága igen terhes és fárasztó, különösen a két tanerős iskolákban. Igazolhatja ezt az a körülmény is, hogy gazd. szaktanító még csak egy akadt, aki 40 éves szolgálattal mehetett nyugdíjba, de csakis úgy, hogy ez is előzőleg több évig az elemiben működött. A többiek időelőtt — mondhatni — kidőlnek a munkából s kerülnek nyugellátásra.

A gazd. szaktanítók illetménye alig különbözik az elemi iskolai státusétól. A különbség csak az, hogy azok, akik néptanítói oklevéllel mennek az elemihez, 30 éves szolgálat után 10 % -ban juthatnak a VII. fizetési osztályba, a gazd. szaktanítók (nők) pedig a külön 2—3 éves gazd. képesítés megszerzése és terhes szolgálatuk jutalmául már 30 éves működés után, — ha ugyanis megélik, — mindannyian a VII. fizetési osztályba kerülhetnek és abban is maradhatnak.

A terhes elfoglaltság, a megnehezített kinevezési és előlépési lehetőség, nemkülönben a nehézményezett illetmény okozója annak, hogy a pályára a férfiak alig jönnek, a képzés évek óta mondhatni szünetel, különösen pedig, hogy az utóbbi hónapokban négyen is otthagyták a státust és máshol kerestek a mai nehéz elhelyezkedési viszonyok között könnyebb és jobb megélhetést. Állástalan gazd. szaktanító egyáltalán nem létezik.

3.) Az iskola tanulói.

Az 52 gazdasági népiskolába az 1936/37 tanévben 10.670 fiú és 13.294 leány, összesen 23.964 tanuló iratkozott be 1936 év december 31-ig. Egy iskolára átlag 461, egy tanerőre pedig 122 beiratkozott tanuló jut. A beiratkozott tanulók közül csak 8910 fiú és 11.677 leány, összesen 20.587 tanuló látogatja jelenleg az iskolákat, mert 3377 tanuló elköltözés, más iskolába lépés, betegség, stb. okokból már kimaradt. A beiratkozott tanulóknak tehát 85·9 % -a tényleges iskolábajáró, míg 14·1 % -uk pedig kimaradt az iskolákból. A felmentés és kimaradás oka különösen a tanulók szüleinek lakóhelyváltozása (tanyákra való kiköltözés). A múlt, 1935/36 tanévben beírt 24.596 tanuló közül vizsgán jelen volt 19.328 növendék, vagyis 78·5 %, tanév közben kimaradt 5268 tanuló, a beírtak 21·5 % -a.

Az iskolák tanulólétszáma érdekese megvilágítást nyújt az alábbi kimutatás, amely a legutóbbi évek adatait tárja fel. Beiratkozott tanuló volt :

1925/26 tanévben	22 031
1926/27	21 919
1927/28	20 439
1928/29	16 569
1929/30	13 929
1930/31	11 929

1931/32	„	16'044
1932/33	„	19'746
1933/34	„	24'332
1934/35	„	25'181
1935/36	„	24'598
1936/37	„	23'964 (dec. 31-ig).

A háborús évek születési csökkenése, amely a 12—15 évesek 1929—1931/32 tanévi beiratkozásában feltűnik, az önálló gazdasági népiskolákban is erősen érezte hatását.

Az 1935/36 tanévet végzett 19'328 tanulóból egy iskolára átlag 371 növendék jutott. E tanulólétszámot egyes iskolák jóval felülmúlták. Így pl. a debreceniek 1000-et meghaladó tanulólétszámot tanítottak. 200-nál kevesebb tanulója csak 9 iskolának volt.

Az iskolába járó tanulókból egy tanerőre ugyancsak az 1935/36 tanévben 101 növendék jutott. Vannak iskolák, amelyekben a létszám 125—167-ig terjed, míg 29 iskola tanerői a fenti átlagot nem érték el.

Előképzettség tekintetében az iskolák helyzete évről-évre javul. Az 1921: XXX. tc. életbeléptetése előtt a tanulók átlagos előképzettsége csak IV. elemi osztály volt. Már az 1935/36 tanévben a beiratkozottak 90 %-a VI. elemi vagy ezzel egyenrangú előképzettséggel rendelkezett. Javuló az arány a folyó tanévben is. Mintegy 3 %-ra tehető azoknak a tanulóknak a száma, akik IV. elemi után I.—III. polgári vagy gimnáziumi osztályt is végeztek.

A tanulók túlnyomó többsége magyar anyanyelvű, de vannak elvétve kivételek is. Így Békéscsabán a tanulók 61·5 %-a, Mészöberényben pedig 37·1 %-a kisebbségi anyanyelvű.

Vallási tekintetben az 1935/36 tanévben a tanulók megoszlása a következő volt: katolikus 54·8 %, református 40·4 %, evangélikus 3·7 %, más vallású 1·1 %.

A tanulókat 196 fiú, 251 leány, összesen 447 osztályban tanították. Egy iskolára átlag 8·5 osztály, egy osztályra pedig 43 tanévet is végzett tanuló jutott.

A tanulók statisztikájában feltűnő a leányok többsége. Ennek magyarázata az, hogy a szülők a fiúkat középiskolákban inkább tanítatják, mint a leányokat. Ipari pályára is több fiú megy, mint leány. A szülők a serdülő leánygyermekeket nem szívesen engedik ki a szülői ház hatása alól és az önálló gazdasági népiskolában a szegényebb sorsú társadalmi osztály igen megfelelő intézményt talál a leánygyermek nevelésére, házias és gyakorlati tanítására.

Az önálló gazdasági népiskolák tanulóinak szülei foglalkozás tekintetében többségben östermelők és ezzel kapcsolatos munkások. Aránylag kevés a közalkalmazott és iparos gyermeke. Ennél több a földmives, kisbérlet, gazdasági és kerti munkás. Jelentékeny számban szerepelnek, különösen a városi iskolákban a nincstelenek és proletár szülők gyermekei.

Az iskolát végzett tanulóknak többsége a szülői ház környezetében és a földmivelő foglalkozás keretében marad. A fiúk mintegy 5 %-a

ipari pályára megy, tanulmányait azonban más iskolákban alig 0.5 %-uk folytatja tovább.

4.) Az iskolák gyakorlóterülete és felszerelése.

Az önálló gazdasági népiskolák nagy gondot fordítanak a tanulók gyakorlati kiképzésére és arra a fontos követelményre, hogy az elméleti ismeretszerzést gyakorlati készségekkel kellően kiegészítsék. A tanulók ezért résztvesznek minden előforduló növénytermesztési, állattenyésztési munkában és tanfolyamokon, hogy a jövő élethivatásukra minél jobban előkészülhessenek, az iskolából kikerülve pedig szülőiknek hasznos segítői, idővel pedig ügyes földművelők és gazdaasszonyok legyenek.

A szemléleti és gyakorlati oktatás alapja és legfőbb biztosítéka a jól felszerelt gyakorlóterület. E tekintetben a kíváncsi legalább 20 kat. holdban van megszabva. Az önálló gazd. népiskoláknak országos átlagban azonban 31.5 kat. holdas gyakorlóterületük van, amelyből 23.2 kat. hold saját, 8.3 kat. hold. bérelt földbirtok. Az iskoláknak 1936 évben 1213.8 kat. hold saját és 446.8 kat. hold bérelt, összesen 1660.6 kat. holdas gyakorlóterületük volt. Kisebb-nagyobb bérlettel a cselédség, az élő és holt leltár jobb kihasználása, de különösen a dologi szükségletek fedezhetése végett 18 iskola foglalkozott. A gyakorlóterületek nagysága a községek áldozatkészsége szerint különböző. Legkisebb terület 7.5 hold, legnagyobb, bérlettel 195 kat. hold. 20 holdnál kisebb területe még 10 iskolának, 40 kat. holdnál nagyobb pedig csak 7-nek van.

A gyakorlóterületeket a minisztérium által jóváhagyott üzemterv alapján kell berendezni, kezelni és hasznosítani. E tekintetben irányadók: a tanítási cél és az illető község lakosainak gazdálkodása. A gyakorlóterületekből ki-, illetve lekerekítve 61 kat. hold belsőség, 1127 hold szántóföld, 240 hold rét és legelő, 21 kat. hold konyhakert, 40 hold faiskola, 31 hold szőlő, 52 kat. hold. gyümölcsös és 88 kat. hold egyéb hasznosítási célra szolgáló terület.

Az iskolai gazdaságok a tanítási célon kívül a különféle nemesített vetőmagvakkal, konyhakerti, faiskolai és gyümölcssterményeikkel szoros kapcsolatot tartanak fenn községük piaci szükségletével és a kisgazdák vetőmag igényeivel. A vidéki és országos kiállításokon bemutatott terményeiket és állataikat számos kitüntetés érte. Vetőmagvakat nemcsak a hazai, de a külföldi magkereskedőknek is természetnek. A kísérleti területeiken a különféle trágyázási, vetési, művelési stb. bemutatókat végzik, így tanítványaikon kívül a felnőttek számára is érdekes és tanulságos szemléltető anyagot nyújtanak, a hivatalos kísérletügyi intézmények vidéki munkásságát pedig elősegítik.

Az iskolai gazdaságok természetesen el vannak látva a szükséges igás-, tenyésztés- és haszonállatokkal is. Az iskolák állatállománya 1936 évben 131 db. ló, 287 db. szarvasmarha, 427 db. sertés, 195 db. juh, 62 db. nyúl, 53 db. méhcsalád és 5306 db. baromfiból állott. A legtöbb iskola tenyésztések és tojások értékesítése, apaállatok tartása, tejszövetkezetek szervezése révén fejlődési irányt adott már a község állattenyésztésének és kimélyítette e foglalkozásilag öntudatosságát.

Az önálló gazdasági népiskolákban 125 tan- és munkaterem, 36

háztartási konyha, összesen 198 oktatási helyiség áll a tanítások rendelkezésére. E számokból egy-egy iskolára kikerekítve átlag 4 helyiség jut. Az iskolák saját épületeikben végzik az oktatást. Van azonban még 4 olyan iskola is, amely összesen 11 bérelt és kölcsönként helyiségre szorul.

A tantermek bútorzata a szokásos iskolai padokból, szekrényekből és képekből áll. A padok méretezése a tanulók testnagyságához szabott. A szemléltetési eszközök, faliképek, rajzok, a közismereti és gazdasági oktatás szükségletei rendes kiegészítói az iskolai tantermeknek s összeállításukban erősen kidomborodik a mezőgazdasági jelleg.

A munkatermek berendezése már változatosabb, mert a fiúké a helyi viszonyokhoz igazodva fűz, fa, gyékény, szalma, cirok stb. feldolgozásra és ilyennemű tanfolyamokra, míg a leányoké inkább kézimunka, szabás, varrás, szövés stb. tanítására vannak ugyancsak a helyi viszonyok és az iskola anyagi erejéhez mérten berendezve és felszerelve. A háztartási konyha bútorzata lehetőleg egy mintaszerű családi konyha berendezését mutatja és több iskolában a tej feldolgozás céljaira is szolgál. Utóbbi helyiségeket az iskolák nemcsak a különféle tanfolyamokra, de igen gyakran az iskolai tanításokra is kényszerülnek felhasználni, hogy nagyszámú tanulóik elhelyezhetők legyenek.

Az oktatási helyiségek száma csak kevés iskolában elegendő. Legtöbb iskola ezért egész napon át igénybeveszi különösen a tan- és munkatermeket, sőt több helyen még az esti órákban is foglaltak a helyiségek. A meglevő iskolák még mintegy 80–100 tantermet igényelnek, hogy tanulóik oktatását célszerű beosztásban teljesíthessék. Egy oktatási helyiség építése 5–6000 pengőt, bútorzata és felszerelése pedig 1000–1500 pengőt igényel.

Tanügyi és ügyviteli célt szolgálnak a tantestületi szobák, irodák és szertár-helyiségek is, amelyek száma iskolánként 1–5-ig változik. De e téren is vannak még figyelemreméltó kívánalmak.

A szemléleti oktatás céljait szolgáló tanszer és gyűjteménytári felszerelés szerényebb vagy gazdagabb voltát az anyagi viszonyok és a tantervek rátermettsége szabályozza. Sok esetben szerepet játszik a rendelkezésre álló helyiségek száma és nagysága. Kőzet, talaj, műtrágya, vetőmag, védekezőszer, növényi betegségek és ellenségek stb. szertári felszerelése minden iskolának megvan. Ugyancsak rendelkeznek az iskolák a közismereti tárgyak tanításához szükséges történelmi, földrajzi, szám- és méréstani stb. eszközökkel is. Egyes iskolák gyűjteménytári felszerelése már nagy értéket képvisel. A tanügyi felszerelés fontos kelléke az iskola szak-, ifjúsági és segélyző könyvtára is. E téren nagyok az eltérések. Kisebb-nagyobb könyvtárral minden iskola rendelkezik, de akadnak 1000 kötetet meghaladó iskolai könyvtárak is.

Az iskolák közül 45-nek igazgatói, ezenkívül 15-nek tantestületi lakása van. Néhány iskola az igazgatóin kívül 2–3 tantestületi lakással is rendelkezik. Ezek szerint a tanterveknek csak egy része lakik az iskolákban és a gyakorlóterületén, a többsége lakbér ellenében a községben bérel lakást. A tantestületi lakások építkezése terén is még sok kíváncsolom van, amely csak a pénzügyi viszonyok javulásakor rendezhető. A tantermek és lakások építkezésében két irányzat szokásos. A helyi viszo-

nyokhoz mérten készültek egyesek főépületben, mások külön-külön. Vannak iskolák, ahol pavillonszerűen nemcsak az igazgatói lakás van külön-állón, de a fiúk és lányok oktatási helyiségei is külön-külön épületben nyertek elhelyezést. A tanügyi épületeket szén- és fáskamrák, pincék, sertés és baromfiólak, valamint egyéb szükségleti helyiségek is kiegészítik. Az 52 iskolának összesen 237 tanügyi épülete van, így egyre átlag 4–5 jut.

A gyakorlóterület gazdasági építkezése cselédlakásra és mellék-helyiségeire, istállókra, színekre, tengeri görékre, kifutókra és hasonló gazdasági szükségletekre terjed ki. Nagy szerepet játszik a mintaszerű trágyatelep. Néhány iskola virágházzal is rendelkezik. Az építkezések az iskolafenntartó áldozatkészsége és a gyakorlóterület nagysága, valamint jövedelmezősége szerint változnak. Átlag egy iskola 4 gazdasági épülettel rendelkezik, az összes ilyenmű épületek száma pedig 1936 évben 403 volt.

A gazdasági eszközök, szerszámok és gépek ugyancsak a gyakorlóterület nagyságához és az iskolák anyagi helyzetéhez méretezettek. Minden iskola el van látva a szükséges szántóföldi, kerti, állattenyésztési, magtári stb. eszközökkel, gépekkel és szerszámokkal. Egyes iskolák különösen figyelemreméltó holtleltári felszereléssel rendelkeznek.

Az önálló gazdasági népiskolák vagyonálladéka tehát tanügyi és gazdasági tagozatra osztott. A szorosan tanügyet illető telek, épületek, bútorok és felszerelések leltári értéke 1936 évben 2.285.146,49 P., melyből egy iskolára átlag 43.945 P. esik. A gazdasági vagyon összes leltári értéke 1.755.510,75 P., amely összegből átlag egy iskolára 33.760 P. jut. Az összes vagyonálladék értéke 4.040.657,24 P., amelyből egy iskolára átlag 77.705 P. esik. 100.000 pengőt meghaladó összvagyon-értéke 14 iskolának van.

Az iskolák vagyonálladékanak megállapításakor figyelembevételezett az a körülmény, hogy néhány helyen a gyakorlóterület értéke és telek-könyvi biztosítása még folyamatban van, így ez iskolák leltárában a telek-érték még nem szerepel teljes összegében. Ezeknek az iskoláknak aránylag alacsony összegű gazdasági vagyonát tehát az épület, az élő- és a holt leltári felszerelés értéke adja. Bérleti földek nem leltári értékek.

A gyakorlóterületek tiszta jövedelme természetszerűleg igen változó. Az 1936 gazdasági évet veszteséggel egy iskola sem zárta le. 5000 pengőt meghaladó tisztajövedelmet 2 iskola, 3 – 5000 pengőt 4, 2 – 3000 pengőt 7 iskola, 1 – 2000 pengőt 17 iskola, a többi 1000 pengőn aluli tisztajövedelmet ért el. Az iskolafenntartó részére beszolgáltatott jövedelmi részesedés legnagyobb összege 1500 P. volt.

5.) Az iskolák tevékenysége.

Az önálló gazdasági népiskolák működési eredményeit első sorban a nagy létszámú tanulószereg nevelési- és tanítási sikerei igazolják. Kevés intézményünk van, amelyre országos átlagban 371 tanévet végzett növendék jut. A tömegoktatás és nevelés terén az önálló gazdasági népiskolák tehát figyelemreméltó és kellő kihasználásban álló iskolaféleségek.

Az állampolgári nevelés és oktatás mellett igen fontos szerepet

töltenek be a mezőgazdasági ismeretek elméleti és gyakorlati tanításában is, mert minden tanulójukat egész tanéven át heti 5 órai gazdasági oktatásban részesítik. A gazdasági ismeretek terjesztése ez iskolák és 20.000-nyi tanulójuk révén nagyon is figyelemreméltó, az ország mezőgazdasági lakóinak művelődésében pedig nemcsak számottevő, de nagy fontosságú is. A nevelési és tanítási eredmények sikerét az iskolák hivatott ellenőrzői, az érdeklődők, az évváró vizsgákon és kiállításokon jelenlevő szülők és a nagy nyilvánosság is tanúsítja, és méltányolja.

Igen kiterjedt az iskolák tanfolyami tevékenysége, mert mindegyik évente legalább 1—2, de 3—4 különféle tanfolyamot rendez nemcsak tanítványainak, de a tanköteles koron túl levő egyéneknek is. A fiúk részére rendezett fűzvestző feldolgozási tanfolyamokon többek között a békési, derecskei, dunaföldvári, fegyverneki és a tóvárosi; fa- és fafeldolgozásban a gyöngyösi, mezőtúri és a kúmadarasi; seprűkötésben a derecskei, dévaványai, jászberényi; gyékény- és szalmafonásban a dévaványai és a nádudvari; kefekötésben az egri és a mezőtúri iskolák értek el szép eredményt. A leányok gyakorlati oktatásában és tanfolyamaikon szövésben a berettyóújfalui, gyomai, fegyverneki és hevesi; géphímzésben a kokadi; kézimunkázásban a hatvani, kalocsai, kisújszállási, makói, türkevei és a székesfehérvári; szabás- varrásban többek között a debreceniek, a ceglédi és az egri iskola eredményei feltűnők. A háztartási és főzési tanfolyamaikkal az iskolák nagy gyakorlati készséget adnak a leány tanulóknak. Különösen kiemelkednek a debreceni iskolák és a makói iskola sikere, amely utóbbi 1000 ebédadag kiosztásával és a Zöldkereszt mozgalmával az inségakció keretében elismerésre méltóan oldja meg hivatását.

Az önálló gazdasági népiskolák rendszeresen szerepelnek a vidéki és fővárosi kiállításokon. Ezeken terményeiket, állataikat, a tanulók készítményeit stb. mutatják be. Az idei országos mezőgazdasági kiállításon 16 iskola szerepelt, bemutatott gazdag anyaguk és készítményeik, különösen kézimunkájuk állandó érdeklődés tárgyai voltak, sőt a Kormányzó úr Öfömméltóságának is legnagyobb meglepődését érdemelték ki, annál is inkább, mert a kultuszminisztérium fennhatósága alá tartozó gazdasági iskolák közül e kiállításokon csak ez iskolák szoktak szerepelni.

A tenyészállatvásáron és kiállításon a szekszárdi önálló gazd. népiskola saját nevelésű bikájáért a multban nagydíjjal, az idei kiállításon üszőjéért I/A. díjjal lett kitüntetve. A szarvasmarha-tenyésztés és tejtermelés terén említést érdemel a gyomai, tóvárosi és a debreceni II. sz. iskolák 4—6000 literes tehenészete is, továbbá a mosoni iskola 10 literes istállóátlagja, a ceglédi, dunaföldvári, székesfehérvári és a monori iskola nagy tejforgalma, utóbbinak és a röszei iskolának a tejszövetkezettel kapcsolatos sikeres működése.

Sertésenyésztésben a ceglédi, juhászatban a kiskundorozsmai, méhészetben a berettyóújfalui, debreceni, tiszaföldvári és a székesfehérvári iskolák figyelemreméltó eredményekre hivatkozhatnak.

A nemzetközi, országos és vidéki baromfikiállításokon ez iskolák bemutatott tenyészanyagukkal a kitüntetések és díjak egész sorozatát nyerték el. Az 1936. évi délmagyarországi baromfikiállítás a békési és

békéscsabai önálló gazd. népiskoláknak aranyérmeket hozott. Az első hazai tojóverseny értékes kitüntetését a derecskei iskola nyerte el évi 196 db. (8'7 kg. súlyú) tojást adó jércéjével. Tyúktenyésztésével a debreceniek, a jászberényi, szeghalmi és a tóvárosi; kacsatenyésztésével a ceglédi, kabai, csongrádi; ludaival a csongrádi és szeged-alsóközponti; gyöngytyúkjával a kunszentmártoni iskola nyert már több díjat és kitüntetést.

Mezőgazdasági főterményünknek, a búzának országos versenyében az önálló gazdasági népiskolák számottevő eredményekre hivatkozhatnak. Többek között a gyomai iskola 100 %-os használat értékű búzája mondhatni egyedülálló az országban. A debreceni II. sz. iskola búzáját 300 P. díj, a fegyverneki és a kabai iskoláét ezüst kelyhek, a hajdúszoboszlóiét aranykoszorú is értékeli. A tengeri termesztésben többek között az abonyi és komádii, a dohánytermesztésben a hevesi, a lucerna és a lucernamag termesztésben a fegyverneki, monori és a komádii iskolák mennyiségi és minőségi eredményei figyelemreméltók.

Faiskolájukkal több első díjat és értékes kitüntetést értek el az abonyi berettyóújfalui, derecskei, nagykőrűi, kisújszállási szolnoki stb. iskolák. Gyümölcs termesztésben Derecske, Nagykőrű, Kiskunhalas; szőlő és bor termelésben Dunaföldvár, Gyöngyös, Nagykőrű, Szekszárd; zöldség és paprikatermesztésben Makó, Szeged és Kalocsa iskolái; virágkertészetben a békéscsabai, hatvani, kalocsai, kisújszállási iskolák eredményeit a hazai és külföldi magkereskedők is méltányolják, valamint elismerik.

A gyümölcs feldolgozásban a nagykőrűi, gyomai és a békési iskolák tevékenysége, az utóbbi kettőnek modern aszalója, a gazdaközönség érdekeit igen közelről szolgálja. Növényvédelmi berendezésével és azok sikeres megszervezésével több iskola ért el számottevő eredményt és szolgálja a gazdai érdekeket. Megemlíthetők e téren a berettyóújfalui, lajosmizsei, komádi és a szegedi iskolák sikerei.

A legtöbb iskola gyakorlóterülete nem volt kultúrterület, de homok- és agyagbánya, vályog- és téglavető, szemétlerakódó vagy legjobb esetben liba és juhlegelő. Az iskolák nagy részének tehát fáradságos telkesítési munkákkal kellett először a gyakorlóterületet olyan állapotba hozni, hogy azon a mező- és kerti termesztés megindítható legyen. E tekintetben figyelemreméltó telkesítési munkálatokat végzett pl. Derecske, ahol az egykori homokbánya 100 q-t meghaladó almatermést nyújt. A komádi téglavetőnek helyén is gyümölcsös, Túrkevény mezőgazdasági üzem igazolja az iskolák telkesítési sikerét. Debrecen I. sz. iskola régi szemétlerakódó helyén szőlő- és gyümölcsöst, Jászberény vályogvetőből kertészetet és mezőgazdaságot létesített a telkesítések után. A futóhomok megkötése és a homokbuckák elegyengetése terén a Szeged-alsó és felsőközponti, valamint szatymazi, továbbá a kiskunhalasi iskolák feltűnő eredményeket értek el. A szikjavítás fáradságos munkája a berettyóújfalui, derecskei, dévaványai és a nádudvari iskoláknak okoz gondot, de hozott is már számottevő eredményeket is. Székesfehérvár vadvízes gyakorlóterületét csatornázással tette használhatóvá, Moson telkesítési munkálatait már a szomszédos községi földekre is kiterjesztette. Az iskola-

fenntartók áldozatkészsége a gyakorlóterületek kijelölése alkalmával tehát méltányosnak és előnyösnek több helyen nem volt mondható, ami hátrányt jelent az iskolák fejlődésére.

Az iskolák igazgatói közül 32-en a gazd. irányú továbbképző népiskolák tanulmányi látogatói, így tevékeny részt vesznek ennek az ugyan-csak nagy fontosságú iskolaféleségnek tanulmányi-, valamint nevelési irányításában. Véleményezésükkel szolgálják az iskolák órarendi, tantervi, számadási és üzemtervi munkálatainak fejlesztését. Legtöbb helyen a községi képviselőtestületnek, néhány helyen a törvényhatósági bizottságnak tagjai, így e közületekben jelentékeny módon segítik a közigazgatási kérdések megoldását. Gazdatársadalmi érdekképviseléseknek nagyrésztük ugyancsak tagja. Növényvédelmi, piaci, gazdasági, meteorológiai tudósítók. Többen gazdakör, kertészeti, gyümölcsészeti, baromfi, tej, hitel stb. egyesületek és szövetkezetek létesítésével, a meglévők támogatásával és irányításával értek el figyelemreméltó eredményeket és népszerűséget.

E néhány adat legyen elegendő annak igazolására, hogy az önálló gazdasági népiskolák és tanerők nemcsak a szorosan vett iskolai, de a gazdatársadalmi téren is igyekeznek hivatásukat méltóan betölteni.

6.) *A jövő kívánalmai.*

Az önálló gazd. népiskolák a hazai iskolaféleségek között igen érdekes helyzetben és rangban állanak. A hivatalos tényezők szerint népoktatási intézmények, így a népiskolák között azoknak a legfelsőbb tagozatai. De szakirányú oktatást teljesítenek, így részben szakiskolák is, viszont ezek sorozatában az alsó fokon állanak. Elhelyezésük tehát a népiskola és a szakirányú iskola közötti határvonalra esik. Ez iskolák a népiskolákra vonatkozó egységes keretektől fentiek szerint már kinőttek, a szakiskola kereteit pedig még teljesen el nem érték. Figyelemreméltó körülmény, hogy a földmivelő- és a gazdatársadalom a hivatalos körök megállapításával ellentétben az önálló gazd. népiskolákat szakiskoláknak minősíti és annak is tartja, mert tanításával, tanács- és példaadásával, tanfolyamaival, gyakorlóterületének üzemével és elért eredményeivel stb. a szakiskola hivatását sikeresen tölti be.

Többször felmerült már az óhaj, hogy a hazai gazdasági iskolák helyzetét és szervezését törvényhozási úton szükséges rendezni. Ilyenmű előmunkálatok Apponyi minisztersége idején már voltak is, de később elmaradtak. Érdekes, de egyben feltűnő, hogy agrár államunkban a mezőgazdasági oktatást szolgáló iskolákról törvényeink még nincsenek, azokat csak rendeletek és utasítások szervezik, valamint irányítják. A mezőgazdasági oktatás ügye akár népies, akár szakirányú tagozataiban mindenesetre megérdemelne törvényhozási rendelkezést; ezt várják az érdekeltek is, hogy ezzel az iskolák jogviszonya, helyzete, szervezési kötelezettsége stb. végre határozott megállapítást és öntudatos célkitűzést nyerjen. Feltűnő is, hogy nálunk, ahol a lakosok többsége földmivelő, oly csekély számú a gazdasági iskola, önálló gazd. népiskola is — amelynek felállítása más iskolákkal szemben aránylag alacsony összegű, — csak 52 működik. Vannak községeink, ahol 1000-et meghaladó 12—15 éves tanköteles számára nincs még ilyen iskola. Oly köz-

ség, ahol 200-at is meghaladó tanköteles van és ilyenmű iskola a mezőgazdasági kultúra előbbrevitele érdekében felállítható lenne, 250 van az országban. Törvényhozási rendezéssel megnyugtató módon lehetne az iskola jogviszonyát, más iskolákkal szemben való helyzetét, különösen pedig szervezésük ütemét előmozdítani.

Az iskolák új tanterve most van előkészítés alatt. Remélhetőleg a kiadandó tanterv a 35 éves mult tapasztalatai és a jövő fejlődés kívánalmai alapján fogja az iskolák nevelési és tanulmányi rendjét megállapítani és lendületet visz az iskolák belső életébe is.

Az önálló gazd. népiskolák legtöbb helyen a mezőgazdálkodás és ezzel összefüggő intézmények helyi központjai lettek. Ezt a kedvező adottságot is jobban, ésszerűbben és takarékosabban lehetne kihasználni. Nagyon csekély költséggel megoldást nyerhetne ez iskolákkal kapcsolatosan a földművelő és kiscgazda társadalom tanfolyami továbbképzése. Így a háziipari, háztartási, női kézimunka, kertészeti, növényvédelmi, mezőgazdasági stb. tanfolyamok rendezése. Ezek most részint különállóan, részint pedig csak az iskolák szerény anyagi helyzetéhez mérten nyernek megoldást. Az erők egyesítése és összefogása, a gazdai érdeknek átfogóbb támogatása csak üdvös eredményeket hozna a közre.

Nem volna leküzdhetetlen az sem, hogy a kimondottan földművelők és kiscgazdák fiait és leányait ez iskolákban külön osztályokban és a heti óraszám felemelésével behatóbban tanítsák az állampolgári és mezőgazdasági ismeretekre. A legtöbb szülő szívesen iskoláztatná gyermekét, de tehetsége nincs polgári vagy középiskolába adni, a szülei környezetből kiengedni. Így kényszerül megelégedni heti 10. órai otthoni tanítással is. Ha ezeket az önként jelentkező tanulókat külön osztályokban és a téli félév folyamán felemelt óraszámokkal tanítanák, sok szülő megnyugvással venné és nem kényszerülne gyermekét idegenben iskoláztatni. Az óraszámok felemelésére és az oktatás mindennapossá tételére már volt igen figyelemreméltó és bevált kísérlet, de méltánylást a hivatalos körökben nem talált.

Az önálló gazdasági népiskolák több helyen szoros együttműködést fejtenek ki más iskolák és intézményekkel. Különösen a polgári fiú és tanítóképzőkkel vannak egyes helyeken kapcsolatban azáltal, hogy tanerőik a gazdasági tárgyakat tanítják, a gyakorlóterületet kezelik, vagy az önálló gazd. népiskolák gyakorlóterülete szolgál említett iskolák területéül is. E kapcsolat ugyancsak az adottságok helyes kihasználásával további kimélyítést és rendezést kíván, mert előnyére szolgálna nemcsak az iskoláknak, de a mezőgazdasági oktatás ügyének is. Az újonnan létesülő 8 osztályos elemi népiskolák a vidéki és mezőgazdasági jellegű helyeken ugyancsak helyesen szélesítik ki tanulóik gazdasági oktatását az önálló gazd. népiskolákkal való szoros együttműködésben.

E tekintetben is már több tanéves tapasztalat igazolja az együttműködés előnyeit és a gazdasági kultúra kívánatos fejlődését.

E kérdések mind olyan természetűek, hogy rendezést, helyes és céltudatos megoldást igényelnek, amelyre törvényhozási intézkedések adnának leghelyesebben támpontot. Addig is, amíg ez bekövetkezik, az önálló gazd. népiskolák mostani szervezetükben és helyzetükben is igye-

keznek előbbrevinni a földmivelő- és kisgazdatársadalom haladását, s e téren elért eredményeiket fokozva, a jövő megértőbb támogatását kérik elő.

Géher Lajos.

IRODALOM

Magyari Piroska, A nagymagyarországi románok iskolaügye. Szeged, 1936., 136 l.

A magyarországi románság iskolaügyét a román nacionalizmus teremtette meg és fejlesztette ki; szabályszerű párhuzamosság állapítható meg a nacionalizmus fejlődése és az iskolapolitika jelentőségének növekedése között. A románság a művelt európai közösségbe Erdélyen keresztül és Erdélyben kapcsolódik bele. Ezen az úton kápják meg azokat a nemzeti irányelveket, miket a növekedő nacionalizmusuk eszményeknek tekintett és hirdetett. A nyugateurópai általános humanisztikus ideálok helyett a nacionalizmus előbb romantikus (dákó-román kontinuitás elmélete); majd ennek feladatokat kitűző ereje reális célkitűzéseket vet a románság elé s ezek a követhető eszmék termékeny talajra találnak a kereső román lelkekben a XVIII. sz. végére. Az erjesztő folyamatnak hősei: Sinkai György és Maior Péter. A fejlődés folyamata tanulságos: előbb kulturális alapon él és terebélyesedik ki a nacionalizmus, azután megteremtve a lelki, tömegekben élő alapot, felhasználja a kedvező viszonyokat és politikai síkra gördül. A kultúrát a nyelv és irodalom művelésén kívül a nép komoly művelése jelenti *iskolák alapítása által*. A nép művelésének élén a csekélyszámú román intelligencia állott. Az iskola-teremtés nem ment végbe küzdelem nélkül s mert eleinte anyagi segítség is hiányzott, a legelső iskolák el is tűntek. A pusztulás okait a politikai jogok hiányában látták s innen indult el a meg nem szűnő törekvés efféle jogok szerzésére. A nacionalizmus és a politikai aspirációk úgy összenőttek a román törekvésekben, mint a fagyöngy és fája.

A román nemzeti érzés nagy dinamikája nemcsak a politikai előretörésben jelentkezik, hanem egységbe kovácsolja a két szembenálló tábor: a görög-katolikusokat és a görög keletieket. Ez az egység feltétele volt mind az iskolaügy, mind a polit. célok megvalósításának. Lassankint az ösztönös gyökerű román népi tudatosságból a XIX. sz. elejére nemzeti öntudatra ébredés lett. Ez nemcsak a lélektani kontinuitás vélt és elhívetett jogainak védelmére kötelezte a románságot, de harcra is a magyar nyelv ellen. E harcnak *gyűlölet* volt az alaphangja; gyűlölet, mely megelőzte a magyar nacionalizmus felébredését, annak egyes sérelmes, de később jött intézkedését és mely öregebb a nemzeti kérdésnél. A magyar nemzedékek sorozata mit sem tett a nemzetiségi kérdés teljes megoldásáért, már pedig „a mi európai feladatunk nem a francia nemzetállam liberalizmusának doktrínér átplantálása, hanem a liberalizmusnak a nemzetiségi kérdés irányában való kiterjesztése és kidolgozása lett volna“ (9. l.) Az abszolutizmus vége felé a román egyenrangú nemzet Erdélyben a többi 3 mellett, elsősorban nyelvi jogokkal, de a 48-as merész álmokból vajmi kevés valósult meg, tartományi önállóság; román nemzetgyűlés nem lett Bécs ajándékából. Moldován G. szavaival: ez a korszak csak arra tanította meg a románt, hogy semmire sem becsülje a magyar alkotmányt és csak magának higgyen. A szerzőnek az az a tételével nem értünk egyet, hogy mi nem tudjuk: miért nem vezethettek a múlt sz. folyamán a nemzetiségek felé nyúló magyar békekisérletek eredményre (21. l.)